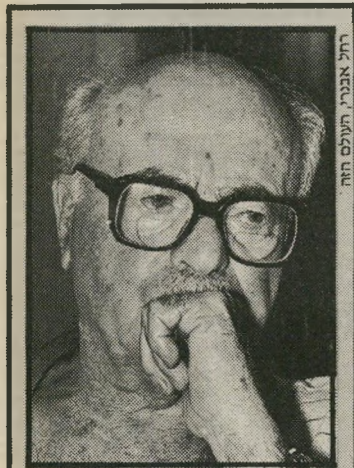

יש פה גם פארוכס: ההומא-
ניזם מתנגד לטבע ההומאני.
זה דבר מאד-מאד מלמד על איזו זהירות
צריך בשימוש במונחים. כשאני בא לסמינר
של בנים, של הורו השלישי, אני מתחיל בזה

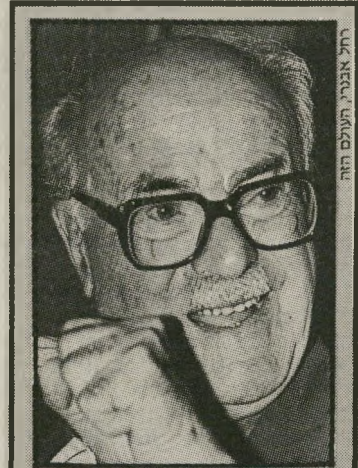
רמי בן-ציון, העורך

**שאלה: מה תהיה ההת-
פתחות בקיבוץ?
תשובה: אלו בהחלט הת-
פתחויות חיוביות, אבל
סוטות מהעיקרון האחד
והמכריע שהיה לנו:
אמונה באדם. הם מחלי-
פים את האמונה הזו ב-
תקנות, מיגבלות וסיי-
גים. כבדהו וחשדהו.**

אלה הם מאמצים של פרוגנוסטיקה, שת-
מיד הכויבו.
אבל אני חושב שהם בלי כל ספק יעלו על
דרך של מיאוס בחומר, כפי שאנחנו עמרנו
במיאוס החומר הרעיוני, חומנות רעיונית,
אידיאולוגית, פילוסופית. אנחנו עכשיו בר-
נים את החיים שלנו על חומרות ממשית,
קונקרטית, לא פילוסופית, לא אידיאולוגית,
פשוט אכסיומטצאלית — סארטר לא יכעס
עלי שאני עושה וולגריזציה של המונח הזה.
זה קיומי. ואני רואה סימנים בולטים בתרבות.
למשל, בענייני הפופ זה אחד הגילויים התרבר-
תים העצובים ביותר שאני פגשתי. אני לא
יודע למה אנשים לא תופסים את זה.
אני שומע את הפופ באוזניים, מפי
הצעירים, גדוליההדרור, כל האלילים. אני
חושב שזו שירה עצובה מאוד, שירה של
ברירות עמוקה מאוד, שירה של דור שאין לו
לא אלוהים, ולא אידיאלים נשגבים, שעליהם
הוא יכול לתת את נפשו. כל מה שנשאר זה
לתת את נפשו על גלגלות ועל כל האיד-
אולוגיות האלה שאנחנו מוכרים, ושהן עדיין
נשארו שלמות, זה עדיין אכסיומה, על זה
נותנים את החיים.

על מה?
על ביטחון-המדינה, על זה נותנים את
החיים.
אבל לך תספר שאנחנו הרגנו, שני
הקיבוצים האלה זה ליד זה — גיבעת-חיים-
מאוחד וגיבעת-חיים-איחוד — שאנחנו
התפלגנו. על מה? מישפחות נפרדו, ילדים
נשארו פה ושם, התפלגו על אידאות, על
פרשנות של היסטוריה, של דרכי-היגיון, על
פרשנות של החזון העתידי, על מקומו של
האדם בעיצוב של החברה האנושית בכלל,
בעיות פרשנות של מילחמת-מעמדות, של
רכוש, של אנוכיות, של עזרה הדדית, של
ערכות הדדיות, וכמובן שלום העולם, ואני
טיילאומיות, ואנטי-כנסיה, וכל הדברים הא-
לה. ועכשיו, אדם צעיר מרגיש את עצמו בע-
צם — מותר להשתמש במונח הזה — בלי
אלוהים.
זאת אומרת, זה אותו הדבר הריגשי שאנח-
נו כולנו, כל החילוניים, חסר לנו בשבילו

זהו החלל שמתמלא בערכים ממשיים,
קונקרטיים. ופה, כמובן, יש לי התיקווה, לא,
יש לי ביטחון מוחלט, שהחברה האנושית,
ובראש הכל התנועה הקיבוצית, לא יכולים
לשהות בתחנה הזאת זמן ממושך מדי, מבלי

רמי בן-ציון, העורך

**שאלה: מה, עוד כישלון
של הסוציאליזם?
תשובה: הם חיפשו הסבר
ראציונלי מדויק. התב-
רר שאדם אינו רק חיה
כלכלית או פוליטית,
אוכלת ומפרישה. יש
עוד משהו. נפש, או נש-
מה, או דת. מחפשים
משהו גדול יותר.**

ליני והיטלר. היה גל אנטי-מהפכני מובהק,
שהיה גם אנטי רציונלי, כי הוא שקע, כמו
בימינו, בפונדמנטליזם, אולי לא כליכך
בצבע דתי, אולי בצבעים אחרים, אבל
ריגשיים.

זה מוביל אותנו לאיזו נקודה חשובה מאוד:
בין כל החסרים והכישלונות שאנחנו יכולים
למנות בסוציאליזם, ובכלל בליברליזם, יש
הנקודה שהוא לא הוין את הנפש.
היתה איזה הסתתרת מוחלטת. כעצם
בכל התיאוריות האלה, בפילוסופיות למי-
ניהן, ועד פרויד בעצם, העניין הזה היה
מוקצה מחמת מיאוס. עדיין חיו אצל האנ-
ציקלופדיסטים של המאה ה-18. הם חיפשו
את ההסבר הרציונלי המדויק, ופתאום ה-
ברר שהאדם אינו רק חיה כלכלית, ואיננו רק
חיה פוליטית, איננו רק חיה תכליתית, איננו
רק חיה אוכלת ומפרישה, אלא יש בו עוד
משהו שכל אחד ואחד מתקשה להגדיר אותו.
או משהו אומר נפש, ומשהו אומר נשמה,
ומשהו אומר דת ומשהו אומר ערגה
לאכסיומטצאליות ולטרנסנדנטליות. אדם
מתעורר מדי פעם בפעם ומבקש משהו שהוא
גדול ממנו.

ואני חושב שאני היום מגלה פה בדור שלי,
בקיבוץ, את הנקודה הזאת. יש ביקוש, יש
להט גדול, למשהו שהוא גדול מהאדם, וגדול
מחיו, והוא לא מוצא את זה. ואנחנו בעצם
חינו, רוב ימינו, ברלות של יש, ובעושר של
חזון, של ערגה, של הבלת-ימצוי. והם חיים
עכשיו בעושר של יש, במיגוון גדול מאוד של
בחירה, ובכרלות גדולה מאוד, רוח מאוד, של
"לשם מה כל העסק הזה?" השאלה הזאת
מתעוררת, ואין פה בכלל תשובה: בשביל מה
כל העסק הזה ששמו חיים, ששמו תרבות,
ששמו כלכלה.

**אם הגל האנטי-מהפכני של
ראשית שנות ה-20 יצר חלל ריק,
שהתמלא עליידי הפאשיזם — האם
אין סכנה שהחלל שנוצר עכשיו
יתמלא בבוא העת במשהו שאנחנו
לא יודעים מה הוא?**
לא אני לא חושב ש...קודם כל, אני לא
חושב שיש חלל ריק. זה לא דומה כלל לאותו

דק מסתכל ושוואל שאלות

שצריכים לבנות מילון חדש. קודם כל נתחיל
במילון. כי כשאני אומר הסתדרות, אני יודע
מה זה, אתם לא יודעים מה זה. כשבילכם זה
דבר אחר לגמרי. אני צריך לבנות מילון חדש.
ואני חושב שדור הזה צריך לבנות לעצמו
מילון חדש, להעמיד קונספציה הומאניסטית,
אנושית, שהיא תוכל להתמודד עם המיס-
תורין. אני חושב שזה תולדות המין האנושי
— המאבק עם המיסתורין וזה מה שהוביל
אותנו למה שהוא הוביל, והוא עדיין חזק
מאוד.
לפני השיחה הזאת שאלת אם אני עדיין
נוכח בימי ילדות, בימי נעורים, או, בגיל
14-12, דבר אחד הבטיחו לי: הדת יוצאת,
הלאומיות יוצאת, נגמרת. אנחנו הולכים
בתאוצה סילונית אל עולם ללא דתות, ללא
מחיצות, ללא לאומים וכו'.
**כיום, במקום שאתה בא ממנו,
מולדבריה, יש מהפכה גם לאומית וגם
דתית.**
מסתבר שיש להם אורח-חיים יותר מאשר
לאלמנטים רדיאקטיביים, הרבה מעבר לכל
ההמצאות שלנו, שאנחנו צמחו מהרת, מה
מאבק עם המיסתורין. הם צמחו מזה. אך הם
צמחו מזה באופן כליכך מווקק, כליכך
רציונאלי, שהשאירו אותה חרבה, שמה.
הפופ זה אתה התשובות, זה נתון ביטוי עמוק
מאוד לריגשיות עמוקה, לריגשיות כאובה,

מונח מתאים, ואפילו הפילוסופים לא עזרו
לנו בזה.
שקעתי בספרו של ירמיהו יובל, וגם הוא
לא עזר לי. נשארה פה איזו נקודה, וממנה
צומחת עכשיו תרבות חדשה. היא מאד-מאד
ריגשית, מאד-מאד עצובה, מאד-מאד
נובעת מבדידות של האדם בתוך החלל הג-
דול. ואני חושב שהתגליות האסטרונומיות
וכו' ישאירו את האדם עוד יותר בודד, בכדור-
הארץ שלו, בגלקסיה הענקית.

כדור קטן בחלל.
ההומאניזם נשאר קר. ההומאניזם קצת
כמו החור השחור.

**ההומאניזם נעשה קר, והאדם
נשאר חם.**
הכל נובע מהשושן הזה. הוא נשאר קר. כל
התנועות האנטי-הומאניסטיות, למיניהן, ה-
פאשיסטיות והסמרי-פאשיסטיות והפונדמנ-
ליסטיות נבנות על אותו הדבר המביא רכבות
לבאבאסאלי, ומביא גם את המדינאים שלנו,
את הפוליטיקאים שלנו אליהם, מאות-אלף
פנים, אצלנו, ושני מיליונים באים לשמוע את
האפיפיור באיושהו מקום באפריקה. ברור
לגמרי שההומאניזם החילוני והרציונאלי הח-
מיץ פה איזו תחנה. הוא לא נגע בפנים
פנימיות של האדם, שבו מצוי החלל הגדול,
הספק הגדול, והביקוש הגדול לטעם-החיים.

שארם יחזור אל אותו הכיבשן הנוראי הזה
אשר כנפשו, המציין את כל הייחוד שבו.
שהוא יחזור וישאל את עצמו: מה כל זה, לשם
מה החרד היפה והכלכלה הטובה והמיקצוע
והאשה והילדים והמנגל והטול, וכל החיים
הטובים האלה, יש מרר גם בשבוע.
אני רואה היום את הצנחנים שלנו, בלי כל
ספק יש אצלם חיפוש-ידרך לתכנים. אנחנו
לא יכולים לייצר אותם עבורם. הם מוכרחים
לייצר אותם לבד.
זהו דבר אוניברסלי, זה לא דבר פרובינצי-
אלי.
אומנם, תרבויות מתגבשות בדרך כלל
בפניות קטנות, אפשר להגיד באופן מטאפורי
בעליות-גג, אצל יחידות-אוכלוסיות מצומצ-
מות. יכול להיות שזה צומח כאן, או באיזה
שהוא מקום אחר. אבל העניין הוא בהחלט
החיפוש-ידרך לתשובות חדשות.
התשובות האלה, שהפילוסופיה הרציונא-
לית של המאה ה-18 וה-19 — אם זה מרקס,
הגל, שפינוזה וכו' וכו' אינם עונים היום...
בעצם התנסו. אנחנו במצב שהרבה מאוד
מהאידיאלים האלה הורידו אותם מהשמים
לארץ, וכבר חיו אותם, וכבר ניסו אותם, והם
כבר מוצו, ואין להם כיום תשובה. השאלה
היא למצוא לעצמם תשובות חדשות.

**יש לך איזשהו ניהוש לגבי
הכיוון?**

השקע, אותו הבקע, שהיה אחרי מילחמת-
העולם הראשונה.
אז באמת היו חלומות כבירים, והיו הת-
חלות בלתי-ריגילות של שינוי פני הדברים.
עכשיו נכנסנו לתוך נתיב מאד-מאד מדור,
מאוד מבוקר. לחברה האנושית יש היום כלים
מאוד מפותחים לכוון את צעדיה. אני חושב
שהעשיית השונות הן כיום הרבה יותר
קרובות זו לזו מאשר אי-פעם. זה אולי אחד
המשברים הגדולים שלנו.
אם אתה יכול לקיים בישראל ממשלת-אח-
דות-לאומית, לדוגמה, אז זו אחת ההוכחות
שכל זה נורק לסל. האדם הצעיר, המסתכל
על זה, שואל: מה היה כל בילבול-המוח הזה.
על מה הם רבים? על פסיק זה, פסיק אחר.
אנחנו עומדים במצב של מליאות אנושית, לא
ריקנות החיים. יש להם חיים מלאים,
יצירתיים. אני יכול להגיד את זה בהגדרה
אפריסמית: אנחנו יוצרים היום יותר
מהנדסים מאשר אנשי-רוח, פילוסופים, כפי
שאנחנו מייצרים הרבה יותר אנשי-ביטחון,
לוחמים, מאשר קיבוצניקים. החברה הקי-
בוצית מצטיינת יותר בייצור לוחמים עזי-
נפש מאשר במגשימי דרך שיויוניות משלה,
משלה עצמה.

**ומה עם הנשמה, שדוברת
עליה?**